

ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ В СИСТЕМІ ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ АВСТРІЇ

У статті розглянуто особливості розвитку гуманітарних дисциплін в системі гімназійної освіти Австрії. Визначено напрями гуманітарної освіти та подано перелік гуманітарних дисциплін у гімназіях. Досліджено специфіку нововведень гуманітарних дисциплін у гімназіях Австрії. Показано впливовість культурно-історичних традицій на організацію навчального процесу в гімназіях. Виявлено зв'язок гуманітарних предметів із соціальними та природничими науками.

Важливими гуманітарними чинниками розвитку сучасного суспільства виступають освіта, наука та культура. Наявність гуманітарного компоненту в освіті та в суспільстві в цілому, викриває можливості реалізації особистості в соціумі. Важливою ознакою гуманітаризації освіти є виявлення її соціальної та культурної спрямованості.

Зміст гуманітарної освіти знаходиться під впливом суспільних та політичних перетворень, завдяки чому організація навчально-виховного процесу в гімназіях Австрії відбувається з урахуванням її культурно-історичних традицій.

Питання розвитку гуманітарної освіти є предметом дослідження багатьох російських та вітчизняних дослідників. Так, проблеми гуманітаризації шкільного змісту освіти знайшли своє відображення в працях В.І. Вихрової та А.С. Запесоцького. Висвітлення певних аспектів розвитку змісту гуманітарної освіти є об'єктом дослідницької уваги зарубіжних вчених, таких як Р. Хатчинс і М. Адлер.

Гуманітарна освіта в Австрії є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Вагомого значення набуває аналіз світового досвіду гуманітарної освіти, який сприятиме формуванню та використанню набутих знань у майбутній діяльності особистості, її духовному та соціальному розвитку. Це освіта, яка пропонує навчання, що базується на історичних фактах, соціальних змінах та взаємозв'язку між ними та суспільством в цілому.

Отже, **метою** статті є розгляд особливостей розвитку гуманітарних дисциплін у гімназіях Австрії.

На думку російського дослідника А.С. Запесоцького, гуманітарна освіта є важливим механізмом трансляції та відтворення культурних цінностей, ідеалів, форма та зміст якого визначаються специфікою національно-культурного світу, що детермінуються історією, мовою, філософією, літературою, традиціями та психологією.

Доречно, на нашу думку, звернутися до генезису гуманітарних наук. Термін *Artes liberales* з'явився в епоху середньовіччя і в перекладі з латинської мови означає – вільні (благородні) мистецтва. Відомо, що вільні мистецтва включають сім галузей навчання, *trivium* (граматика, риторика, логіка) та *quadrivium* (арифметика, геометрія, астрономія та музика), які викладалися на додаток до теології, канонічного права і медицини. Зауважимо, що спочатку вільні мистецтва надавали тільки загальні знання, а потім, з часом, їх розвиток відбувався шляхом диференціації та спеціалізації [1].

У сучасних освітніх закладах вільні мистецтва (*Artes liberales*) відносять до гуманітарних наук, які передбачають вивчення літератури, історії, філософії, мови та ін. Терміном "гуманітарний" (від лат. *humanitas* – людська природа) визначається не тільки певна предметна галузь, а й те, що цей термін одного кореня зі словом *humanitas* (людяність). А тому це також і сфера діяльності, орієнтована на людину, це певний тип світогляду, для якого людина є власною метою. Отже, йдеться не просто про гуманітарну освіту, а й про її гуманістичне спрямування [1].

Власне кажучи, гуманітарна освіта в гімназіях будь-якої країни визначається певними напрямками: історичним, філософським, політичним, правознавчим, екологічним напрямками, а також і фізичним вихованням, які, у свою чергу, чітко окреслені в навчальному плані гімназії. І розподіл годин гуманітарних дисциплін відбувається згідно профілю цієї чи іншої гімназії.

У більшості західноєвропейських країн гуманітарний блок освітніх програм є домінуючим за обсягом; пріоритетне місце в ньому посідають рідна та іноземні мови і література [2: 41]. Відзначимо, що навчальна програма в гімназіях Австрії пропонує вивчення таких гуманітарних дисциплін, як німецька мова, іноземна мова (деякі гімназії пропонують вивчення чотирьох іноземних мов), латинь, історія, література та фізичне виховання.

До переліку вищезгаданих гуманітарних дисциплін в австрійських гімназіях також належать релігія, образотворче мистецтво (включаючи кіно та телебачення) та театральний вид мистецтва (танок, драма, музика).

Звернемо увагу на те, що в Україні існує окремий, художньо-естетичний напрямок навчання, до якого відносяться такі предмети як музика, художній розпис, креслення та ін. Щодо театального виду мистецтва, то в українських гімназіях та школах вводяться різноманітні факультативи, або гуртки, де діти мають можливість навчатися за власним бажанням хореографії, театальному мистецтву та вокальному співу. Спорадично до гуманітарних дисциплін в Австрії додають ще й географію та етику. Цікавим є факт, що в гімназіях Австрії викладання географії відбувається із поєднанням теоретичних основ економіки, що, в свою чергу, суттєво відрізняється від предмету географії в українських гімназіях [3].

Сьогодні в системі освіти європейських країн відбувається модернізація змісту предметів гуманітарного циклу. Запровадження змін відбувається не за рахунок збільшення годин на викладання гуманітарних дисциплін, а завдяки підвищенню якості навчального матеріалу [2: 41]. Слід акцентувати увагу ще й на тому, що модернізація змісту предметів гуманітарного циклу супроводжується також змінами у змісті їх викладання.

Насамперед, нововведення в змісті гуманітарних дисциплін в австрійських гімназіях торкнулися історії. У 2001 році в гімназіях "Історія та соціальне вчення" була змінена на "Історію та політичну освіту" для 7-х та 8-х класів. Результатом даної зміни стало зарахування нового предмету до ряду обов'язкових дисциплін.

В українських гімназіях викладання історії відбувається за допомогою використання філософії. На основі аналізу історичних фактів та вміння оцінювати головне, дитина отримує уявлення про світ.

Зазначимо, що в австрійських гімназіях викладання історії та політичної освіти супроводжувалося створенням комплексного навчально-методичного забезпечення. Так, остання серія методичних рекомендацій мала назву "Інформація про політичну освіту"; в ній описувалися суспільно-політичні події в сучасній Австрії [3].

Усі вчителі в Австрії забезпечувалися новою інформацією щодо оновлення змісту даного предмету, за допомогою надання новітніх інформаційних даних державними інформаційними центрами на своїх сайтах. Опубліковані методичні рекомендації пропонували нову тематику для використання її в навчально-виховному процесі.

Доцільно відмітити, що запропонований австрійською державою матеріал для політичної освіти, виступав ще й як аудіовізуальний. Згідно з угодою з Австрійським Радіозв'язком була створена програма, яка надавала рекомендації щодо змін та методики викладання предмету політичної освіти в гімназіях Австрії. І записи вибіркового програм можна було придбати на дисках чи касетах.

Деякі зміни торкнулися і мовних дисциплін. Через низку негативних історичних подій (а саме через події Другої світової війни), виникла потреба в отриманні лінгвістичного і історичного пояснення термінів, сталих виразів та фразеологічних зворотів, у значенні та появі яких закладено політичний контекст. З цією метою Міністерство освіти, науки і культури Австрії у 2004 році розробило рекомендації "Влада та Мова" [3]. Методичні рекомендації містили приклади та поради щодо вживання виразів з негативним історичним значенням, а також шляхи уникнення негативного тлумачення слів.

Наступним нововведенням стало запровадження корегованого курсу німецької мови в австрійських гімназіях. При цьому в гімназії формуються окремі групи для учнів, які мають необхідність у поглибленому вивченні рідної мови. Даний корегований курс, шкільні комітети відносять до ряду обов'язкових дисциплін у гімназіях Австрії. Найчастіше, викладання корегованого курсу німецької мови відбувається в другій половині шкільного дня. Звернемо увагу на те, що кількість уроків не перевищує 12 годин на тиждень для дітей, що відвідують гімназії та 5 годин для дітей звичайних шкіл [3].

Специфікою гімназійної освіти в Австрії є те, що впровадження корегованого курсу німецької мови залежить від профілю гімназії та є автономним (відповідно до прийняття положення про автономність загальноосвітніх шкіл, що надає можливість самостійного встановлення певного обсягу навчального плану).

Чималі перетворення відбулися і у викладанні художньої літератури не тільки Австрії, а й багатьох західноєвропейських країн. Спочатку вона викладалась з переважною увагою на класичні твори; тепер до навчальних програм, вводяться й новітні літературні твори. Європейські фахівці впевнені, що формування громадянської та моральної гідності краще здійснювати на сучасному, а не на застиглому, віддаленому від сучасного життя літературному матеріалі [2: 45].

Характерною рисою для Австрії є домінація в її конфесійній структурі католицизму, яка призвела до того, що релігія вивчається як обов'язковий предмет у всіх навчальних закладах, і кількість годин на її вивчення однакова в усіх видах гімназій. Така специфіка австрійської сучасної освіти значно відрізняє її від інших країн, де релігія може викладатися тільки як факультатив, а щоб відвідувати такі заняття, учні мають надати керівництву школи або гімназії дозвіл від батьків.

Відзначимо, що широкий спектр гуманітарних дисциплін допомагає розвивати критичне мислення, і наголосимо на тому, що кожен предмет, у свою чергу, впливає один на одного. Наприклад, логіка чи інформатика, музика чи література, демонструють структуру знання, інтелектуального розвитку, і надалі створюють характер систематизуючого мислення та раціонального аналізу [4].

За допомогою різноманітних гуманітарних наук, аналізуючи різні явища, діти в гімназіях навчаються розвивати свої власні життєві позиції та цінності, що засновуються на власному світорозумінні. Розмаїття дисциплін дозволяє побачити зв'язок між ідеями, філософськими доктринами та сферами суспільної діяльності. Сукупність знань з гуманітарних наук прояснює дітям життєві позиції і робить життя більш зрозумілим. Натомість, однобоке викладання гуманітарних предметів веде до викривленого розуміння дійсності.

Гуманітарна освіта сприяє пізнанню нових предметів за допомогою загального методу навчання – порівняння. Попередньо засвоєнні знання виконують функцію підґрунтя для нового матеріалу. Дитина на підсвідомому рівні створює свої власні порівняння і вивчає незнайомі явища на базі отриманих раніше знань та уявлень [4].

Можна стверджувати, що гуманітарна освіта покращує сприйняття та розуміння світу. Зауважимо, що така освіта ґрунтується на сукупності різних наук та різних способів пізнання дійсності, і як наслідок, дає нові можливості здійснення навчально-виховного процесу.

Традиційно відзначається, що зміст гуманітарної освіти задається двома векторами. По-перше, це традиція, яка повинна передаватися від покоління до покоління. По-друге, відбувається орієнтація на сучасність. Тобто, майбутнє пов'язане не тільки з гуманітарною, а й з соціальною складовою змісту освіти [5: 2]. Пропонуючи звертатися до соціальної складової змісту гуманітарної освіти, науковці наголошують саме на освіті, яка визначається відкритістю до незнайомого та має міждисциплінарний характер.

Отже, гуманітарна освіта Австрії передбачає таку організацію навчання, де дитина могла б відчувати життєву перспективу. Дитина отримує інформацію з будь-якої сфери діяльності і можливість самостійно

оцінювати суспільні явища. Це свідчить про те, що гуманітарна освіта не повинна обмежуватися тільки навчальним планом з гуманітарних дисциплін, а й має вбирати в себе гуманітарний аспект негуманітарних (соціальних та природничих) наук.

По суті, гуманітарні науки є складовою частиною багатьох інших дисциплін, яким притаманні всі види пізнання, збереження та систематизації інформації.

Так, гуманітарний компонент шкільних дисциплін в Австрії, наприклад, природничого напрямку, реалізується через ставлення дитини до навколишнього середовища. Щодо предметів математичного напрямку, то тут гуманітарний компонент реалізується через отримання інформації, цікавих фактів життя та діяльності визначних учених, про розвиток світових досліджень та всесвітньовідомих винаходів у математиці [2: 45].

Як бачимо, гуманітарна освіта не може бути пов'язана тільки з академічними дисциплінами такими як, історія, література, мова та ін. І як вважає М. Адлер, математичні науки теж мають розглядатися як гуманітарні, тому що рівноправно розвивають дитяче мислення. Гуманітарні науки описують освіту, звертаючись до того, що навчають школярів мислити, довідуватися про природу, навколишнє середовище та аналізувати отриману інформацію. Це такі дисципліни, які призначені розвивати кмітливість та уяву, без яких ніяка інтелектуальна праця не може бути досягнута.

Без сумніву, кожна окрема гуманітарна дисципліна дає тільки часткове знання, тому навчальні плани регулюють співвідношення дисциплін гуманітарного, соціального і природничого циклів.

Відтак, місце і роль гуманітарних дисциплін характеризується їх впливом на процес соціалізації. Вони мають допомогти дитині зрозуміти себе; з'ясувати психологічні механізми власної поведінки (психологія), визначити місце і роль людини в суспільстві (правознавство); збагатитись світовим та вітчизняним соціальним досвідом, закономірностями історичного розвитку світового товариства і своєї батьківщини (всесвітня історія); навчитись оберігати і підтримувати навколишнє середовище як умову спільного існування та розвитку (екологія) [6].

Гуманітарна освіта в австрійських гімназіях орієнтована на професійне самовизначення школярів. І головною метою такої освіти є розвиток професійної компетентності особистості.

Навчальний план передбачає отримання учнями збалансованої межі предметної та соціальної компетентності. Сприяння динамічним здібностям особистості полягає у підготовці їх до життєвих ситуацій, які не можуть бути охоплені тільки раніше засвоєними знаннями та набутим досвідом [3].

Проте, зауважимо, що знання з гуманітарних предметів необхідне для будь-якої професії. Гуманітарні дисципліни спрямовуються на те, щоб навчити дитину використовувати набуті знання, висловлюючи власну думку.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що гуманітарні дисципліни мають надавати знання не тільки з однієї сфери діяльності, а й торкатися деяких аспектів соціальних та природничих наук.

Як відомо, в європейських країнах велика увага приділяється гуманітарним наукам. Зміст гуманітарних дисциплін передбачає розвиток мови, культури мовлення, здібностей аналізувати сучасність, а також формувати образне мислення та бережливе ставлення дитини до природи та навколишнього середовища. Отже, метою гуманітарних дисциплін в гімназіях Австрії є всебічний розвиток дитини, який реалізується на основі постійного оновлення змісту освіти. Без сумніву, оновлення змісту освіти відбувається під впливом історичних та політичних подій. Звернемо увагу на те, що зміни у змісті освіти вимагають від учителів гімназій та шкіл обізнаності у своєму предметі та орієнтуватися в змінах у суспільстві та освіті. Відтак, введення до предмету історії, елементів політичної освіти супроводжувалося виданням навчально-методичного забезпечення, в якому висвітлювалися суспільно-політичні події в країні та надавали рекомендації щодо викладання нового предмету "Історія та політична освіта" в австрійських гімназіях.

Бачимо, що система гімназійної освіти Австрії пропонує поєднання й перетин змісту гуманітарних предметів, що віддзеркалюється в навчальному плані. Доречно зазначити, що поєднання історії та політичної освіти визначає перспективу політичної поінформованості учнів. Історія орієнтована на формування здібностей у дитини аналізувати сучасні події, знаходити зв'язки між історичними подіями, а також на формування образного мислення та уявлення картини світу через минулі події. У свою чергу, політична освіта та знання з історії, демонструють освіченість не тільки з історії країни, а й виявляють загальнокультурний розвиток особистості. І саме розвиток загальнокультурних складових, згідно зі змістом гуманітарної освіти, формує індивідуальну та професійну самовизначеність людини. Можна сказати, що гуманітарна освіта має досить чуттєвий характер, оскільки вбирає в себе загальносуспільну несталість. Відтак, з'явилася потреба в лінгвістичному та історичному поясненні сталих виразів у німецькій мові, які у своєму значенні містили політичну спрямованість.

Характерною рисою гуманітарної гімназійної освіти Австрії є впровадження демократичних обставин в організацію навчально-виховного процесу, який призводить до максимальної індивідуалізації навчання. Метою гімназійної освіти в європейських країнах є розвиток індивідуальних здібностей учнів, уважне ставлення до потреб та інтересів дитини. Зазначимо, що індивідуальний підхід у навчанні був першопричиною виникнення корегованого курсу німецької мови в гімназіях Австрії. Даний курс допомагає учням покращити знання з рідної мови. Що стосується іншої гуманітарної дисципліни, такої як художня література, то і тут помічаємо деякі нововведення. Сьогодні спостерігається так зване "осучаснення" викладання курсу класичної літератури, що передбачає запровадження до предмету художньої літератури сучасних творів. Метою викладання художньої літератури як в гімназіях Австрії, так і в Україні є розвиток здібностей сприйняття та розуміння цілісності художнього твору (виявлення ідей, що покладені у зміст художнього твору). Власне кажучи, розуміння твору неможливе без вивчення історичної епохи, в яку жив та творив автор. І оскільки, процес навчання літератури

включає в себе елементи історії, філософії та культурології, то такі міждисциплінарні зв'язки не повинні порушувати розуміння цілісності твору. Як бачимо, характерною рисою всіх перетворень у змісті гуманітарних дисциплін у гімназіях Австрії є ретельне ставлення до політики, культури, мови та історії країни. Гуманітарні предмети спрямовані на виявлення та розкриття в дітей творчих здібностей, професійної визначеності та прагнення до самостійності. Саме такі предмети надають учням можливості для самовираження та саморозвитку. Специфікою нововведень у системі гімназійної освіти Австрії стало поєднання гуманітарних дисциплін із соціальними та природничими. Такий взаємозв'язок предметів пропонує учням покращувати знання із навколишнього середовища, охорони здоров'я та ін. Дана перспектива розвитку гуманітарних дисциплін у гімназіях Австрії має бути актуальною і для України, оскільки здобуття зарубіжного досвіду позитивно вплине на розвиток системи освіти країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусев В.І. "Liberal education" в контексті сучасної філософії освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukma.kiev.ua/ua/faculties/fac_gum/philosophy/home_page/staff/gusev/liberal.htm.
2. Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу / Г.С. Єгоров, Н.М. Лавриченко, Б.Ф. Мельниченко; АПН України, Ін-т педагогіки. – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – 186 с.
3. Bildungswege in Österreich 2000-2003 // EUR YDICE. – Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, Wien. – 2004. – 170 p.
4. Harris R. On the Purpose Of Liberal Education [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.virtualsalt.com/libarted.htm>.
5. Оніщенко І. Гуманітарна освіта в контексті Болонського процесу // Освіта. – 2004. – № 32 (14-21 липня). – С. 2.
6. Особливості гуманітарної підготовки і професійної кваліфікації студентів в технічному університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/136.html>.

Матеріал надійшов до редакції 05.09.2008 р.

Деничева О.И. Гуманитарные дисциплины в системе образования гимназий в Австрии.

В статье рассмотрены особенности развития гуманитарных дисциплин в системе образования гимназий Австрии. Определены направления гуманитарного образования и представлен перечень гуманитарных дисциплин в гимназиях Австрии. Исследована специфика нововведений гуманитарных дисциплин в гимназиях. Показано влияние культурно-исторических традиций на организацию процесса обучения в гимназиях Австрии. Выявлена связь гуманитарных предметов с социальными и естественными науками.

Denicheva O.I. Liberal Arts in the Gymnasium Educational System in Austria.

The article deals with the peculiarities of Liberal Arts development in the gymnasium educational system in Austria. The courses of Gymnasium Liberal education are specified. And the list of Liberal Arts at Gymnasium is presented. It highlights the specific character of innovations of Liberal Arts at gymnasiums. It focuses on the influence of cultural and historical traditions on organizing the educational process at Gymnasium and brings light to Liberal Arts and Social or Natural Sciences liaison.